

Huiselijkheid in de Hulpverlening

Productverslag

Dansen op het touw der huiselijkheid

tango de l'amour

swingen in de mist

voetjes van de vloer

echtelijke twist

© Menno Bauer 2002

Francisca Visser
Sociaal Pedagogische Hulpverlening
Deeltijd 4b
Haagse Hogeschool, Mei 2005

Eerste begeleider: W. de Boer
Tweede begeleider: P. van Nes

Voorwoord

In eerste instantie was het mijn plan om het tekort aan informatie over gedragsstoornissen gericht op jongeren gebruiken als basis voor mijn afstudeerproduct. Dit zou een product vormgegeven als boek of andere wijze van kennisoverdracht voor jongeren. Om deze keuze te kunnen staven met literatuur ben ik op zoek gegaan naar wat jongeren missen in de hulpverlening en wat ze graag daarin zouden willen zien, in de veronderstelling dat ik dit tekort dan wel tegen zou komen.

Tijdens de literatuurverkenning stuitte ik op een onderzoek van het bureau WESP waaruit de ‘kinderkwaliteitscriteria’ zijn geformuleerd. De uitkomsten van dit onderzoek raakten me zeer. De roep om een thuis te hebben, om niet als ‘case’ gezien te worden sprong er voor mij uit. Met deze informatie ben ik verder gaan brainstormen en kwam ik uiteindelijk tot het besluit dat ik deze roep zeer gerechtvaardigd vond (en vind), zeker in een tijd waar bijvoorbeeld de bezuinigingen de residentiële jeugdhulpverlening dwingt om drastische maatregelen te nemen door bijvoorbeeld het aantal ‘man’-uren per huis terug te moeten brengen. Ik wilde de uitkomsten van het onderzoek onder de aandacht brengen van de hulpverleners. Daarom heb ik besloten om een van de voor mij eruit springende uitkomsten uit het boek visueel te maken nl: *“ik wil ook gezelligheid, huiselijkheid en niet altijd als behandel-persoon gezien worden”* (vrije omschrijving van één van de uitkomsten).

Mijn dank gaat uit naar de kinderen en medewerkers van de betrokken afdelingen binnen Flexus voor het meewerken aan de enquête en “Statenlaan 6” en “de Jungle” voor het beschikbaar stellen van hun huis voor het maken van de foto’s. Daarnaast spreek ik mijn dank uit naar mijn afstudeerbegeleider Wendela de Boer voor de steun en de goede feedback tijdens het proces. Ook Vincent Vreeburg voor het printen en Hanny van der Horst voor de creatieve ondersteuning inzake de passe-partouts ben ik zeer dankbaar. Als laatste, maar zeker niet als minste, wil ik Frank van der Horst bedanken voor het telkens lezen en beargumenteren van mijn stukken en mij weer rustig krijgen als ik tijdens een aanval van examenstress dreigde te stoppen met de hele opleiding of de pc uit het raam wilde gooien. Kortom, voor het “er gewoon voor me zijn”.

Inhoudsopgave

INLEIDING.....	1
DEEL 1: LITERATUURVERKENNING	3
HOOFDSTUK 1: HET ONTSTAAN VAN DE RESIDENTIËLE HULPVERLENING	4
<i>Inleiding</i>	4
§1.1 Weeshuizen.....	4
§1.2 Van weeshuis naar opvoedingsinstituut.....	5
§1.3 De kindervetten	7
§1.4 Gevolgen van de wetten	8
HOOFDSTUK 2: HET STANDPUNT VAN DE HULPVERLENING	9
<i>Inleiding</i>	10
§2.1 Het pedagogische klimaat.....	11
§2.2 De relatie tussen hulpverlener en het kind	12
§2.3 Het belang van basisvertrouwen en hechting	13
§2.3 Voorwaarden voor een goede hulpverlening in een leefgroep	15
§2.4 Conclusie.....	16
HOOFDSTUK 3: DE JONGEREN ZELF AAN HET WOORD	17
<i>Inleiding</i>	17
§3.1 Onderzoek onder jongeren.....	17
<i>Veiligheid</i>	18
<i>Uitdaging</i>	18
<i>Intimiteit</i>	19
<i>Echtheid</i>	19
§3.2 Conclusie.....	21
DEEL 2: PRAKTIJKVERKENNING	22
<i>Begripsbepaling door de hulpverleners</i>	23
<i>Stand van zaken m.b.t. huiselijkheid binnen de afdelingen</i>	23
<i>Hulpverlening versus huiselijkheid</i>	24
DEEL 3: DE SCÈNES	25
<i>VEILIGHEID</i>	25
<i>UITDAGING</i>	25
<i>ECHTHEID</i>	27
<i>INTIMITEIT</i>	28
DEEL 4: PROCESBESCHRIJVING	32
LITERATUURLIJST:.....	35
BIJLAGE.....	37

Inleiding

Hestia, godin van de huiselijkheid.

Hestia was de verpersoonlijking van de huiselijke haard. Als eerstgeboren dochter van Cronus en Rea verzocht ze haar broer Zeus haar kuisheid te mogen behouden (hoewel Poseidon zowel als Apollo haar als echtgenote wensten). Het rustige leven en de stabiele plaats die Hestia op Olympus innam, zorgde ervoor dat ze geen rol speelde in avonturen zoals de andere goden en godinnen.

In vroeger tijden stond huiselijkheid klaarblijkelijk voor rust en stabiliteit. Hoe is dat tegenwoordig? Zijn de tijden zodanig veranderd dat er sprake is van een andere opvatting? Huiselijkheid is een lastig begrip, omdat het zo persoonlijk is. Toch hoop ik met deze literatuurverkenning en de daarnaast gehouden enquête een algemeen beeld te schetsen, waar een ieder zijn persoonlijke invulling van huiselijkheid in herkend. Dit beeld zal het uitgangspunt zijn voor mijn product, een fototentoonstelling waar het thema huiselijkheid in de hulpverlening aan bod komt en dan met name het risico binnen residentiële afdelingen om huiselijkheid te verliezen.

Mijn probleem en doelstelling zijn als volgt omschreven:

Probleemstelling:

“Hoe zorg ik ervoor dat hulpverleners er bewust van worden dat er een groot risico bestaat, in de residentiële jeugdhulpverlening, om de huiselijkheid te verliezen?”

Doelstelling:

Met behulp van een fototentoonstelling laten zien dat er in de residentiële jeugdhulpverlening een risico bestaat van het verliezen van de huiselijkheid.

Verantwoording voor keuze van de productvorm:

Al vrij vroeg in het traject van bedenken en afbakenen van het onderwerp en de vormgeving was het besluit van een fototentoonstelling gevallen. Er zijn vele manieren denkbaar om de bewustwording te creëren, zoals een essay, een module voor binnen het onderwijs of een video. Toch was de keuze voor foto's snel gemaakt. Mijns inziens zijn foto's de duidelijkste manier om iets zichtbaar te maken. Niet voor niets bestaat het gezegde: *“een foto zegt meer dan duizend woorden”*. Ook vind ik het een voordeel dat een foto geen oordeel geeft, terwijl woorden al snel een belerende toon krijgen waardoor mensen geneigd voelen zich te verdedigen. Het is niet de bedoeling een discussie met de kijker aan te gaan over in hoeverre zij wel of niet bewust bezig zijn met huiselijkheid binnen hun afdelingen. De bedoeling is zoals mijn doelstelling zegt: met behulp van een fototentoonstelling laten zien dat er een risico bestaat van het verliezen van de huiselijkheid in de residentiële jeugdhulpverlening. Zonder een oordeel te vellen over hoe er op dit moment met huiselijkheid omgegaan wordt.

Opbouw verslag:

Dit productverslag is onderverdeeld in vier delen. In het eerste deel staat de gevonden literatuur centraal. In drie hoofdstukken zal ik het ontstaan van de residentiële hulpverlening, het standpunt van de hulpverlening ten aanzien van huiselijkheid en de mening van de jongeren binnen de hulpverlening aan bod laten komen. Het tweede deel geeft een beeld weer van de praktijkverkenning die ik heb gedaan met behulp van enquêtes. Het derde deel geeft de gedachtegang achter de gekozen foto's weer, waarom deze onderwerpen gekozen zijn. Het laatste deel van dit verslag beschrijft mijn proces gedurende het realiseren van dit product; de keuzes die ik heb gemaakt en de problemen die ik ben tegengekomen.

Deel 1: Literatuurverkenning

Na het definiëren van mijn probleemstelling en vraagstelling was het tijd voor een zoektocht in de literatuur. Hierbij kwam ik meteen het schrijnende tekort van informatie met betrekking tot mijn onderwerp tegen. Zoek op het onderwerp huiselijkheid en men vindt niets. Ik ben toen mijn zoektocht gaan verbreden met zoektermen die mijns inziens te maken hebben met huiselijkheid. Ik ben gaan expliciteren waar huiselijkheid mee te maken heeft en onder welke taakgebieden van de sociaal pedagogische hulpverlening dit zou moeten vallen. Naar aanleiding van de interpretatie heb ik de volgende onderwerpen erbij betrokken: voorwaarden voor een goede hulpverlening, de pedagogische relatie tussen hulpverlener en jongere en gehechtheid als voorwaarde voor contact en hulpverlening.

Door met deze zoektermen te werken kwam er veel meer boven tafel. Vooral de grote veranderingen in de hulpverlening, samen met de huidige discussie over de nieuwe wet op de jeugdhulpverlening vond ik zeer interessant. Deze informatie, alsmede een boek dat ik toegeschoven kreeg, wekten mijn interesse in hoe de residentiële jeugdhulpverlening is ontstaan. Vanuit welke visies en idealen werd er gedacht toen dit ontworpen werd? Het boek van Peeters (1994) gaf helder weer hoeveel verschuivingen er zijn geweest bij de kijk op het gezin en de jeugd. Dit moest ook terug te vinden zijn voor de hulpverlening.

Uiteindelijk heb ik de gevonden literatuur onderverdeeld in drie hoofdstukken; het ontstaan van de residentiële jeugdhulpverlening, het standpunt van de hulpverlening en de jongere aan het woord. In dit laatste hoofdstuk dus onder andere het onderzoek waar het allemaal mee begon: “de kinderkwaliteitscriteria” van het onderzoeksbureau Wesp.

Hoofdstuk 1: Het ontstaan van de residentiële hulpverlening

Inleiding

Het is vreemd om te bedenken dat iets dat tegenwoordig zo ingeburgerd is als de jeugdhulpverlening, eigenlijk helemaal nog niet zo lang bestaat. Door de eeuwen heen hebben er vrijwel altijd wel tehuizen of gestichten bestaan waarin kinderen werden ondergebracht die, om wat voor reden dan ook, niet in hun eigen gezin konden verblijven. Maar de manier van kijken naar kinderen heeft zeker in de laatste twee eeuwen een grote verandering doorgemaakt, waardoor ook de kijk op opvoeding veranderde. Aan het einde van de negentiende eeuw zijn er verschillende initiatieven ontwikkeld om tehuizen op te zetten voor arme en verwaarloosde kinderen uit de grote steden. In dit hoofdstuk wil ik duidelijk maken hoe deze kijk is veranderd en hoe dat heeft gezorgd voor het ontstaan van de residentiële hulpverlening zoals we die tegenwoordig kennen. Welke gedachtengang zat er achter het ontwikkelen van residentiële hulpverlening en welke maatschappelijke normen en waarden speelden een rol in het ontstaan?

Als eerste zal in paragraaf 1.1 gekeken worden naar het ontstaan van de eerste tehuizen specifiek voor kinderen en jeugdigen; de weeshuizen. In paragraaf 1.2 zal duidelijk gemaakt worden hoe de kijk op jongeren vanuit de maatschappij veranderde en er een verschuiving plaatsvond van opvang naar opvoeding. In paragraaf 1.3 wordt duidelijk dat er aan het begin van de twintigste eeuw een steeds grotere rol voor de overheid ontstond, wat met name tot uiting kwam door de invoering van de kindwetten. De invloed van deze wetten komen in paragraaf 1.4 aan bod.

§1.1 Weeshuizen

Vanaf het begin van de veertiende eeuw valt een buitengewone hoge sterfte waar te nemen, die in de Nederlanden tot tegen vijftienhonderd voorduurde. Deze viel vooral te wijten aan hongersnood, oorlog en epidemieën. Heel wat van degenen die de ramp overleefden waren kinderen die als wezen achterbleven. De grote aantallen wezen, vondelingen en de opvattingen over christelijke liefdadigheid leidden ertoe, dat men zich het lot van deze groep ging aantrekken. In eerste instantie stichtten vaak particulieren zogenaamde gasthuizen, waarin behoeftigen, volwassenen en kinderen, veelal tijdelijk konden worden opgenomen.

In de vijftiende eeuw ontstond er een zekere specialisatie van de gasthuizen in die zin, dat men zich ging richten op specifieke groepen van behoeftigen. Vondelingen, verlaten en

verweesde kinderen kregen onderdak bij de burgers, totdat zij hun eigen kostje konden opscharrelen. Aanvankelijk zocht men gezinnen om de kinderen in onder te brengen, bij voorkeur binnen de familie. Dit was echter niet altijd mogelijk. Daarom zocht men ook houmoeders en -vaders, die bereid waren de zorg op zich te nemen voor een aantal weeskinderen (Tilanus, 1998). Hieruit ontstonden langzamerhand de weeshuizen.

In 1491 stelde Evert Zoudenbalch in Utrecht een huis en kapitaal ter beschikking met de bedoeling daar weeskinderen in onder te brengen. Er werd een echtpaar aangesteld om toezicht op hen te houden (Tilanus, 1998). Daarmee kwam het eerste echte weeshuis tot stand. Dit voorbeeld werd in de zestiende eeuw ook in andere steden gevolgd (zie figuur 1).

In 1613 werden in Amsterdam zes Aalmoezeniers aangesteld. Onder hen stond een Hoofd-provoost, die op zijn beurt geassisteerd werd door tien provoosten. Het was de taak van de provoosten om de kinderen die al zwervend en bedelend aan hun bestaan trachtten te komen, op te pikken en naar de Aalmoezeniers te brengen. Voor de kleintjes werden minnen en pleegouders gezocht, terwijl de grotere jongens en meisjes bij de zogenaamde houmoeders en -vaders werden ondergebracht. Zij moesten deze kinderen verzorgen en een vak leren. Het was vaak moeilijk om voor alle kinderen een oplossing te vinden. Sinds 1666 werden kinderen die niet op een andere wijze onderdak konden worden gebracht, opgenomen in het Aalmoezeniersweeshuis (Tilanus, 1994).

Figuur 1. Gevelsteen van een weeshuis uit de 17^e eeuw

§1.2 Van weeshuis naar opvoedingsinstituut

In de negentiende eeuw liep het aantal wezen terug, omdat steeds minder mensen op jongere leeftijd overleden. Daarnaast kreeg men echter steeds meer aandacht voor twee andere categorieën van kinderen: criminele kinderen en verwaarloosde kinderen. Bij de overgang van de achttiende naar de negentiende eeuw ontstond er op grotere schaal bezorgdheid over de opvoeding van kinderen, met name van jeugdige criminelen. Men kwam tot de ontdekking dat de toestand in de gevangenissen schrijnend was en dat met name het verblijf van jeugdigen temidden van andere gevangenen funest was voor hun ontwikkeling. In 1823 werd daarom het ‘Genootschap tot Zedelijke Verbetering van Gevangenen’ opgericht met als doel jeugdigen in gevangenissen af te zonderen van volwassenen. In 1832 pleitte de Franse minister van Argout

voor een onderscheid tussen strafsanctie en opvoedingsmaatregel (Tilanus, 1994). Jeugdigen hoorden naar zijn oordeel helemaal niet thuis in een gevangenis. Men legde de nadruk op het gedrag van de ouders en de noodzaak tot heropvoeding.

Er werden twee soorten jeugdige criminelen onderscheiden: kinderen die verantwoordelijk werden gehouden voor hun vergrijp en kinderen die ‘zonder oordeel des onderscheids’ tegen de wet gezondigd hadden. De eersten, waarvan men dus vond dat de overtreding bewust was gepleegd, werden gestraft in aparte gevangenissen. In 1833 werd in Rotterdam de eerste Nederlandse jeugdgevangenis geopend. In de loop van de negentiende eeuw werden tien afzonderlijke gestichten voor criminele jongens en meisjes in het leven geroepen. Kinderen die ‘zonder oordeel des onderscheids’ tegen de wet gezondigd hadden waren kinderen waarvan men vond dat de overtreding niet bewust, als onderdeel van een criminele loopbaan, was gepleegd. Zij werden als opvoedelingen naar een verbeterhuis gestuurd. Volgens het wetboek van strafrecht van 1886 kunnen kinderen beneden de tien jaar niet strafrechtelijk worden vervolgd, maar wel door de rechter in een tuchtschool worden geplaatst. De jeugdgevangenissen werden daarom gedeeltelijk omgebouwd tot Rijksopvoedingsgestichten (Tilanus, 1998).

In de tweede helft van de negentiende eeuw ontstond er naast de weeshuizen, en de tuchtscholen die onder de verantwoordelijkheid van de overheid vielen, een nieuwe categorie tehuizen. Deze tehuizen werden opgezet vanuit particuliere initiatieven, de maatschappij nam de zorg op zich van de jongeren die tot dan toe over het hoofd waren gezien. Deze tehuizen hadden tot doel te zorgen voor verwaarloosde kinderen die dreigden te ontsporen.

De overheid bemoeide zich vrijwel uitsluiten met de misdadige jeugd, voor de zorg van de verwaarloosde jeugd was een taak voor particuliere instellingen ontstaan. Men had als doel kindergebreken af te leren en deugden aan te brengen bij die kinderen, van wie de ouders door schuld of door overmacht in gebreke waren gebleven. Het middel hiervoor bestond uit het aanbieden van een geïsoleerde omgeving voor een periode van enige jaren, waardoor heropvoeding mogelijk werd gemaakt. Deze ontwikkeling kan men beschouwen als de geboorte van de jeugdhulpverlening (Tilanus, 1994). Er ontstonden nu jeugdinternaten nieuwe stijl, waar het idee centraal stond dat verwaarloosde en misdadige kinderen opvoedbaar waren. Verbeteren, hervormen en disciplineren in de isolatie van het kindertehuis werden nu als oplossing gezien.

§1.3 De kindervetten

Langzamerhand groeide het besef dat de samenleving de plicht heeft zich meer te bekommeren om bedreigde en verwaarloosde kinderen. Die aandacht kwam bijvoorbeeld tot uitdrukking in de oprichting van de christelijk filantropische beweging bekend onder de naam ‘t Reveil’, en door de aandacht die er aan gegeven werd door de ‘Maatschappij tot Nut van het Algemeen’. Dit bewustzijn werd gevoed door wetenschappers die stelden dat veel misdadigheid en criminaliteit kan worden voorkomen als het kind beter beschermd wordt tegen mishandelende of verwaarlozende ouders. In 1851 betoogde Carperter (een lid van ‘t Reveil), dat er een pedagogische aanpak van het probleem der zedelijke verwaarlozing moest plaatsvinden en niet een op straf gebaseerde benadering. Men deed een beroep op de goede wil en de medewerking van de pupillen door hen huiselijkheid, warmte en een individuele benadering in kleinschalige afdelingen te geven (Tilanus, 1994).

Systematische heropvoeding bleef echter vaak onmogelijk als de ouders op ieder moment hun kind konden meenemen. De internaten drongen erop aan via wetgeving aan deze mogelijkheid een einde te maken. Men wenste beperking van de ouderlijke macht, vergroting van de pedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving, een verplichte opvoeding, pedagogische steun voor ouders die met verdorven of weerspannige kinderen te maken kregen, tuchtscholen en een serie wetwijzigingen, zodat opvoeding op de voorgrond kwam te staan en bestraffing op de achtergrond. Mede door deze aanbevelingen van ‘t Nut’ in 1896 waren al de arbeidswetten en de leerplichtwet van kracht geworden als uiting van het besef dat kinderen in bepaalde situaties beschermd moeten worden (Tilanus, 1994). Als het echter ging om de bescherming van het kind tegen zijn kwaadwillende of ongeïnteresseerde ouders, dan stond de hulpverlening vaak machteloos. Uiteindelijk kon immers niet getornd worden aan de ouderlijke macht en bepaalden ouders of hulp voor hun kind wel of niet (meer) nodig was. De onaantastbare ouderlijke macht bleek dikwijls een grote belemmering voor het verlenen van hulp (De Groot & Van der Ploeg, 1999).

In 1898 werden de kindervetten ingediend, die in 1905 in werking traden. Met het in werking treden van deze wetten werd het mogelijk om in te grijpen in deze ouderlijke macht. Bij zeer ernstige verwaarlozing konden de ouders uit hun ouderlijke macht worden ontzet (bij schuld) of ontheven (bij onmacht). Later, in 1921, met de invoering van de ondertoezichtstelling was het ook mogelijk de ouderlijke macht te beperken. De ouders behielden hierbij hun ouderlijke macht, maar het gezin werd een gezinsvoogd toegewezen die de ouders en de jeugdige steun en richting gaf. Dergelijke sancties benadrukten de plicht van de ouders goed voor hun kinderen te zorgen (Peeters, Dresen-Coenders & Brandenburg,

1994). Met de invoering van deze kinderschermingsmaatregelen steeg de behoefte aan meer inrichtingsplaatsen. Dat is begrijpelijk omdat in die periode jaarlijks van zo'n vijftienhonderd kinderen de ouders werden ontzet of ontheven. Meer dan de helft van deze voogdijkinderen werd in tehuizen geplaatst. Bedroeg rond negentienhonderd het aantal tehuizen voor opvoeding ongeveer tachtig, na de invoering van de kindervetten liep het aantal tehuizen van deze nieuwe categorie op tot ruim boven de honderd.

Voor de weeshuizen, die met het stijgen van de gemiddelde leeftijd van de Nederlandse bevolking steeds minder wezen kregen aangeboden, ontstond een nieuwe situatie. Een deel zette haar poorten nu ook open voor voogdijkinderen en onder toezicht gestelde jeugdigen, maar er was ook een steeds groter deel dat er voor koos op termijn het weeshuis te sluiten (De Groot & Van der Ploeg, 1999).

§1.4 Gevolgen van de wetten

De start van de officiële kinderscherming aan het begin van de twintigste eeuw betekende een wezenlijke verandering in de verhouding tussen overheid en gezin. De invloed van de overheid werd steeds meer aanvaard (Tilanus, 1994). Door de kindervetten kon de overheid ingrijpen in het gezin in het belang van kinderen en ten koste van de ouderlijke macht. Het kindrecht werd meer gericht op behandeling dan op bestraffing en er kwam meer aandacht voor vroegtijdig ingrijpen, liefst preventief. Van nu af aan kon het kind tegen zijn omgeving werden beschermd.

Idealiter was het een gezin een bolwerk van het privé-leven. Maar in het belang van de kinderen of in het belang van de maatschappelijke normen werd er een gezinspolitiek gevoerd die vooral gericht was op gezinnen die 'achtergebleven' waren. Gezinnen die geen moderne pedagogische normen in acht namen werden onder curatele van maatschappelijk werkers geplaatst. In Nederland kwamen tussen de wereldoorlogen 'woonscholen' tot stand, anders gezegd: woonwijken voor sociaal zwakke gezinnen waarop extra toezicht kon worden gehouden. In een korte periode vlak na de Tweede Wereldoorlog werden hele gezinnen er geplaatst om "*de mannen te leren werken en de vrouwen te leren zo zindelijk en zuinig mogelijk het huishouden te doen en de kinderen fatsoenlijk op te voeden*" (Peeters et al, 1994). De idealisering van de gezinsopvoeding leidde tot een veroordeling van gezinnen die niet aan dat ideaal beantwoorden, waardoor een toenemend aantal kinderen aan de ouderlijke macht werden onttrokken en in internaten of pleeggezinnen werd opgevoed. Kinderen die van overheidswege onder voogdij werden gesteld, moesten nu worden opgenomen in particuliere instellingen die daarvoor subsidie kregen. Het particuliere initiatief werd daardoor steeds meer

financieel afhankelijk van de overheid en kwam onder overheidstoezicht te staan. Hiermee is de residentiële kinderbescherming een feit (Tilanus, 1994).

Hervormers van de kinderbescherming sloten zich aaneen rond het 'Tijdschrift voor Armenzorg en Kinderbescherming'. Men had bedenkingen tegen het isolement en tegen de grootschaligheid. Er ontstond behoefte aan een meer individuele benadering van de jongere. Men streefde naar kleinschaligheid in de inrichting. Enerzijds werd hierin gepleit voor gezinsverpleging, anderzijds werd gepleit voor een meer op het gezin lijkende structuur in de internaten. De humanitair en christen-anarchist Felix Ortt, betrokken bij de humanitaire beweging voor kinderbescherming, zocht bijvoorbeeld een tussenweg tussen internaat en pleeggezin, namelijk gezinsopvoeding in klein internaatsverband. In het door hem geplande kinderdorp hoopte hij de voordelen van pleeggezinnen te kunnen bieden (jonge en ontwikkelde medewerkers, huiselijke sfeer, co-educatie, deelname aan onderwijs en opleiding buiten de tehuizen) en de nadelen van gestichtverpleging te kunnen vermijden (grote nivellerende groepen, hiërarchische beleidsstructuur, gemis aan constructief-emotionele relaties en vervreemding van de maatschappij) (Tilanus, 1994).

§1.5 Conclusie

In het voorgaande is gebleken dat de jeugdhulpverlening zoals we deze nu kennen nog geen honderd jaar bestaat. Voor deze periode was er het niet gewoon om voor de overheid of het particulier initiatief om zich te bemoeien met de situatie van kinderen binnen gezinssituaties of zelfs in het algemeen. De eerste huizen die begin 1600 speciaal ontstonden voor jongeren, de weeshuizen, hadden alleen als taak in de primaire levensbehoeften te voorzien.

Ten tijde van de Verlichting, in de tweede helft van de achttiende eeuw, veranderde de kijk op kinderen en op de kindertijd. In plaats van kinderen te zien als kleine volwassenen ging men de kindertijd als een aparte fase in de ontwikkeling van de mens beschouwen. Er kwam er een maatschappelijk besef dat ieder kind een kans en een goede opvoeding verdient. In eerste instantie werd er voornamelijk gekeken naar verwaarloosde kinderen die dreigden te ontsporen. Met de invoering van de kindervetten werd het echter mogelijk om ook in te grijpen in opvoedingssituaties die men schadelijk achtte voor het kind.

De hulpverlening nam zijn vorm aan, en waarden werden vastgesteld. De waarden van een gezin werden getracht in de hulpverlening te verwezenlijken, zoals de kleinschaligheid en huiselijke sfeer. Hier komt voor het eerst het thema huiselijkheid aan de orde, vanuit de visie dat kinderen zich beter ontwikkelen vanuit een situatie die zoveel als mogelijk overeenkomsten toonde met de gezinssituatie.

Hoofdstuk 2: Het standpunt van de hulpverlening

Inleiding

Jaarlijks worden er ongeveer tienduizend jongeren opgenomen in tehuizen. Ongeveer tweederde komt direct uit de gezinssituatie, de overigen uit andere vormen van hulpverlening (Tilanus, 1999). Residentiële hulpverlening is een ingrijpend hulpmiddel voor kinderen en hun ouders. Het is ook een uitermate moeilijke onderneming. Het heeft namelijk als doel mensen uitzicht te bieden die de problematiek als niet te doorbreken ervaren. Vaak is er, voordat er overgegaan wordt tot een uithuisplaatsing, al meerdere vormen van hulpverlening bij het gezin geprobeerd.

Opname in een residentiële setting brengt plaatsing in een leefgroep met leeftijdsgenoten met zich mee. De leden hebben elkaar niet opgezocht of uitgekozen om mee samen te leven. Bovendien is er nogal wat verloop, hetgeen verschuivingen in de onderlinge verhoudingen en klimaatsveranderingen met zich meebrengt. Het zijn de orthopedagogisch groeps werkers van de groep die het pedagogisch klimaat van de leefgroep bepalen. Continuïteit in de samenstelling van het team van groepsleiders en constantie in de wijze van omgang met de groep vormen daartoe basale voorwaarden. *“Een respectvolle, individualiserende benadering van de jongere en een oprechte interesse voor wat hem bezighoudt zijn eerste vereisten. Deze voorwaarden en vereisten zijn essentieel voor het doen ontstaan van een veilig leefklimaat, waarin behoeften aan privacy en gerespecteerd worden gewaarborgd zijn, waarin een sfeer van gezelligheid en huiselijkheid heerst en waarin ook momenten van vertrouwelijkheid en intimiteit naar voren kunnen komen”* (Van der Ploeg, 1984). Een goed pedagogisch klimaat is noodzakelijk voor een goede behandeling. En huiselijkheid kan pas ontstaan als er aan die voorwaarde is voldaan.

In paragraaf 2.1 gaan we kijken naar wat een pedagogisch klimaat inhoudt en hoe een goed pedagogisch klimaat kan bijdragen aan de hulpverlening. Paragraaf 2.2 behandelt de voorwaarden waaraan de relatie tussen opvoeder en kind moet voldoen. In paragraaf 2.3 wordt het belang van basisvertrouwen en hechting als voorwaarde voor een succesvolle hulpverlening besproken, waarin huiselijkheid en het gevoel van “een thuis te hebben” een belangrijke rol speelt. In paragraaf 2.4 zullen we kijken naar wat de literatuur meldt over het belang van huiselijkheid als voorwaarde voor een goede hulpverlening.

§2.1 Het pedagogische klimaat

Om bij de opgenomen kinderen het gevoel van veiligheid te stimuleren en te waarborgen is een goed pedagogisch klimaat van belang. Daarnaast is een uitgangspunt dat de inrichting van het leefklimaat aansluit bij de behoefte van de kinderen. De aandacht en zorg die uitgaat van een uitnodigende inrichting heeft een weerslag op de aandacht en zorg die de kinderen zullen ervaren en die zij zelf vervolgens voor hun directe omgeving hebben. Binnen het pedagogische klimaat met bijvoorbeeld een groepsgerichte oriëntatie is het in de dagelijkse sociale omgang belangrijk elkaar te ontmoeten. *“De groep straalt een sfeer uit van warmte en gezelligheid. Planten, wandversieringen en een grote eettafel zijn hier op zijn plaats”* (Van der Harten & Van Rijn, 1997). Bij het werken aan het klimaat is het belangrijk je bewust te zijn van de functie die de groep heeft. Omschrijvingen als “de sfeer is niet goed” en “het is hier zo gezellig” verwijzen naar het klimaat van de groep. Om aan het klimaat te gaan werken moeten we ons als hulpverleners bewust zijn van welke veranderingen we voorstaan. Het is een misverstand dat het klimaat van een groep een vastliggend gegeven zou zijn. Hoe hardnekkig een klimaat ook kan zijn, ze is ontstaan en wordt in stand gehouden. Eraan werken betekent de waardevolle dingen erin te onderhouden en pogingen ondernemen om daar waar nodig veranderingen aan te brengen. Het is belangrijk dat de groepsleider in de leefgroep een pedagogisch klimaat creëert, dat de anderen uitnodigt om zich hierbinnen op een prettige manier te bewegen.

Wanneer heb je een goed pedagogisch klimaat? Hierover lopen de meningen in de beschikbare literatuur ver uiteen. Kok (1993) ziet klimaat als een middel voor hulpverlening, en is van mening dat het niet noodzakelijkerwijs een voorwaarde is om tot hulpverlening te komen. Het lijkt alsof hij grenzen stellen en huiselijkheid als twee onverenigbare begrippen ervaart. *“Laten we goed in de gaten houden dat klimaat en sfeer voor ons een middel zijn en geen doel zoals bij een gezelligheidsvereniging (...) Dat kan betekenen dat een klimaat enige tijd een minder knus karakter heeft en daardoor geschikt is om op te voeden”* (Kok, 1993). Ook waarschuwt Kok ervoor dat een te kleine groep het ontstaan van subjectief-relatieve situaties bevordert. Dit proces zou leiden tot rolonduidelijkheid en spanningen op het persoonlijke vlak (Kok, 1991). Met beide opvattingen ben ik niet eens. Men kan grenzen stellen en nog steeds een huiselijke en knusse sfeer te behouden. Huiselijkheid proberen te creëren binnen een instelling betekent niet dat je geen regels kan stellen en ook niet dat je het conflict niet kan aangaan. Grenzen vanuit warmte gegeven hebben doorgaans meer effect dan een strakke zakelijke benadering. Intimiteit en individuele aandacht zijn mijn inziens waarden die de hulpverlening ten goede komen, en dit wordt gestaafd door de successen die ik zie bij

orthopedagogische pleeggezinnen binnen mijn instelling. Een minimale groepsgrootte van acht pupillen zoals hij adviseert lijkt mij juist eerder een maximum.

§2.2 De relatie tussen hulpverlener en het kind

Voor een goed pedagogisch klimaat is ook de relatie tussen de groepsleiders en de kinderen van belang. Traas (2000) beschrijft een aantal basisvoorwaarden waaraan de relatie tussen opvoeder en kind zou moeten voldoen. Deze voorwaarden zijn veiligheid, uitdaging, intimiteit en echtheid. Mijn inziens zijn deze voorwaarden en een goed pedagogisch klimaat onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze vier voorwaarden geven duidelijk weer dat huiselijkheid een onderdeel zou moeten zijn van de hulpverlening. Hieronder volgt een beschrijving van de vier begrippen.

Veiligheid

Wanneer een kind ter wereld komt is het volstrekt weerloos en volkomen afhankelijk van de verzorging door volwassenen. In de beginperiode geldt dit vooral voor de lichamelijke functies, maar niet minder belangrijk zijn de psychische functies. Een kind heeft aandacht en warmte nodig om zijn ontwikkeling te stimuleren. Een kind kan ontwikkelingen alleen goed doormaken als het in zijn opvoedingsmilieu een basis van veiligheid ervaart, als het ouders of opvoeders heeft op wie het terug kan vallen en door wie het zich onvoorwaardelijk geaccepteerd voelt. Zelfs in de puberteit, waarin de jongere zich afzet tegen zijn milieu en zoekt naar eigen waarden en ideeën is dit het geval. Veiligheid is het besef niet in de steek gelaten te worden, wat er ook gebeurt.

Uitdaging

De Amerikaanse psychologen Rogers en Maslow hebben erop gewezen dat de mens de drang in zich heeft om te groeien, zichzelf te verwerkelijken mits aan een basisvoorwaarde van veiligheid is voldaan. Veiligheid en uitdaging staan ook niet los van elkaar. Naarmate het kind ouder wordt, komt veiligheid minder op de voorgrond te staan en wordt de uitdaging belangrijker. Die uitdaging houdt in dat kinderen gaan zoeken naar nieuwe ervaringen, onbekende situaties, kortom onveiligheid. Het oudere kind voelt intuïtief aan dat het de confrontatie met de maatschappij, het avontuur en de ontdekking nodig heeft om te kunnen groeien.

Intimiteit

Intimiteit is een noodzakelijke voorwaarde voor de verhouding tussen geliefden, tussen vrienden, maar ook tussen opvoeders en kinderen. In de intimiteit voelt de mens zich geaccepteerd zoals hij of zij is en accepteert ook de ander. Een vermogen van opvoeders om in

de relatie met kinderen aan deze intimiteit vorm te geven, bepaald niet zelden het gevoel van veiligheid. Een kind moet de kleine angsten en vreugden kunnen delen met de opvoeder zonder het gevaar te lopen dat zijn gevoelens miskend worden of dat er van zijn openhartigheid misbruik wordt gemaakt

Echtheid

Echtheid is het laten zien van je werkelijke gevoelens in plaats van die gevoelens te tonen waarvan men vindt dat het de werkelijke gevoelens zouden moeten zijn. Vanaf het begin van de jaren zestig hielden een aantal jonge Britse psychiaters zich bezig met de behandeling van jongeren met een ernstige psychische stoornissen. Het ging hier om jongeren die leden aan plotselinge psychische instorting, die vanuit de leefsituatie en omstandigheden niet zo gemakkelijk te verklaren was. Ze kwamen uit ogenschijnlijk goede gezinnen en waren tot op het moment van crisis rustige goedaangepaste kinderen geweest. Een van deze psychiaters, Bateson, van oorsprong bioloog, had bij dieren al ontdekt dat onverklaarbaar gedrag vaak begrijpelijk wordt als je het bekijkt in samenhang met de directe omgeving van de dieren. Hij paste dit gezichtspunt toe op zijn patiënten en het bleek dat in de onderlinge relaties en omgang tussen de gezinsleden sprake was van wat men zou kunnen noemen onechtheid, oftewel het niet laten zien van de ware gevoelens. Hierdoor hielden deze gezinnen een positief beeld van het gezin voor zichzelf en voor anderen in stand en voorkwam men conflicten of andere ongewenste situaties (Traas, 2000).

§2.3 Het belang van basisvertrouwen en hechting

De gehechtheidstheorie is ontwikkeld en beschreven door de Engelse kinderpsychiater John Bowlby. Hij werkte op 21-jarige leeftijd op een school voor sociaal emotioneel onaangepaste kinderen. Na zijn opleiding tot psychiater deed hij een aantal onderzoeken naar de achtergronden van jeugddelinquentie. In deze beide situaties viel hem de scheidingservaringen op waar een belangrijk deel van de jongeren op jonge leeftijd mee geconfronteerd waren. Mede op basis van deze ervaringen ontwikkelde Bowlby begin jaren vijftig een eerste versie van de gehechtheidstheorie. Centraal in deze theorie staat het belang van de hechtingsrelatie in de eerste levensjaren voor de emotionele ontwikkeling. Bowlby's concept van gehechtheid is niet door hemzelf vertaald naar de behandeling. Wel zijn in veel behandelmethodieken kernpunten uit deze theorie te herkennen. Daarbij is dan met name aandacht voor de responsiviteit en sensitiviteit van de opvoeder, en het versterken van het basisvertrouwen bij de jongere. Doel van de behandeling is het opdoen van positieve (hechtings)ervaringen die de

ontwikkeling van zelfvertrouwen en het vermogen om vertrouwen te hebben in de ander bevorderen (Van der Ham, 2002).

Een orthopedagoog die in Nederland met name degene is die zich bezig heeft gehouden met de problematiek van jongeren met hechtingsproblemen is De Lange. Hij stelt dat de fundamentele relatiestoornis het gevolg is van de afwezigheid van veiligheid en geborgenheid, wat echter niet als een onomkeerbaar proces beschouwd moet worden. Hij formuleerde een tweetal behandelstrategieën. Doel van deze behandeling is *“een situatie te scheppen waarin groeibelemmende relaties worden omgevormd tot, of vervangen door, bevredigende, groeibevorderende relaties”* (De Lange, 1991). De twee behandelstrategieën die De Lange voorstaat zijn de inhaalstrategie en de sociogroepsstrategie. Uitgangspunt voor de inhaalstrategie is dat de primaire fundamentele relatiestoornis zijn aanvang genomen heeft in de fase van lichamelijke behoefte. Deze strategie is met name gericht op kinderen tot circa negen jaar en tracht de lichamelijke betrokkenheid van de ouders met het kind (opnieuw) tot stand te brengen. De lichamelijke aansluiting zal leiden tot wederkerigheid in de relaties; als het kind kan ontvangen, zal het leren geven. De Lange houdt globaal de leeftijd van negen jaar aan, omdat het kind nog bereid moet zijn zich lichamelijk en affectief aan de ouders over te geven. Als de inhaalstrategie niet meer mogelijk is, of door het kind niet gewenst wordt, komt voor dit kind de sociogroepsstrategie in beeld. Deze strategie is gebaseerd op de fase waarin kinderen zich vanaf negenjarige leeftijd voor de sociale behoefte wenden tot hun leeftijdsgenoten. Als sociale aansluiting in de sociogroep heeft plaatsgevonden, en de normering via de sociogroep tot stand is gekomen en verinnerlijkt, kan gesproken worden van gezonde groei (Van der Ham, 2002).

Kijkend naar de gehechtheidstheorie van Bowlby en de strategieën die De Lange heeft ontwikkeld komen twee punten als kernpunten naar voren: het belang van het opdoen van positieve ervaringen en het vertrouwen in de ander. Deze punten zijn echter pas te bereiken in de residentiële hulpverlening als een jongere zich veilig en vertrouwd voelt in zijn of haar behandelsetting. Zonder dat vertrouwen is een jongere niet in staat om een diepgaande relatie met de hulpverleners aan te gaan, waarin ook momenten van vertrouwelijkheid en intimiteit naar voren kunnen komen. Een goed pedagogisch klimaat waarin een huiselijke sfeer heerst kan dus van groot belang zijn bij deze jongeren.

§2.3 Voorwaarden voor een goede hulpverlening in een leefgroep

Bij het verzorgen van kinderen in een leefgroep dragen voorspelbaarheid en continuïteit in belangrijke mate mee aan de ontwikkeling van het basisvertrouwen. Bij het opvoeden gaat het om orthopedagogisch handelen: hoe vind de groepsleider aansluiting bij kinderen die niets meer willen weten van opvoeders en opvoeding (Van der Harten & Van Rijn, 1997)?

Het gegeven dat veel groepen vierentwintig uur met elkaar samen leven onder de leiding van een aantal groepsleiders, die elkaar aflossen, is een niet te verwaarlozen factor bij het werken met de leefgroep. Een belangrijk deel van het werken met de leefgroep bestaat uit het aanwezig zijn, het er zijn. *“Op de momenten dat de werker aanwezig is, is zij behalve leidinggevend ook mee-levend”* (Gualtherie van Weezel & Waaldijk, 1993). In lijn van de vier gestelde voorwaarden door Traas kunnen we kijken naar welke genoemd worden in de literatuur als voorwaarde voor hulpverlening.

Elk kind heeft behoefte aan orde, structuur en regelmaat. Deze voorspelbaarheid geeft houvast en overzicht in de dagelijkse gang van zaken. Bovendien kan de jongere ervan op aan dat hij op zijn ouders/opvoeders kan rekenen wanneer hij ze nodig heeft. Hieraan ontleent hij een gevoel van veiligheid en geborgenheid, hetgeen bijdraagt aan de ontwikkeling van zijn basisvertrouwen wat een belangrijke voorwaarde is voor een optimale ontwikkeling en daarmee tot behandeling.

Van groepsleiders wordt verwacht dat zij, ondanks alle hectiek van de dagelijkse gebeurtenissen, de verzorging en opvoeding van de groep kinderen en de behandeling van het individuele kind kunnen waarborgen. Dit doen zij door een basishouding te realiseren, die voor elke leefgroep verschillend en voor elk kind weer anders is. *“Opvoeden is een relationeel proces. Het kind ontwikkelt zich aan zijn wereld. Het zich als mens ontwikkelen zal voor een belangrijk deel geschieden aan het menselijke dat het in die wereld ontmoet. De relatie moet gestalte krijgen. Dat wordt duidelijk en concreet in de persoonlijke verbondenheid, waar liefde, warmte en veiligheid zijn, een “thuis” is”* (Van der Ploeg, 1984). Een groot aantal kinderen binnen de hulpverlening heeft in hun vroege kinderjaren veel gemist, waarbij affectieve verwaarlozing veel voorkomend is. Achter de vele mogelijke gedragsmoeilijkheden kan men een leegte en ware affecthonger gewaar worden. Met deze signalen doet het kind een beroep op de opvoeder. Hier dient niet aan voorbij gegaan te worden. De groepsleider geeft het kind spontaan aandacht, warmte en genegenheid. Op deze wijze schept hij een klimaat waarin nieuwe groeikansen ontstaan (Smis 1997).

Een residentiële behandeling bevat veel belangrijke componenten. In verhouding tot de plaats van de groepsleider echter, spelen deze slechts een ondergeschikte rol. Hij is het die een

centrale betekenis aan de behandeling verleend. Achter alles voelt het kind de ware intenties van de groepsleider. Het wordt vlug gewaar of het gerespecteerd wordt, of men nog echt in hem gelooft en of men ook belangstelling heeft voor zijn persoonlijke situatie. De groepsleider moet vooral natuurlijk zijn, conform zijn eigen persoonlijkheid (Smis, 1997).

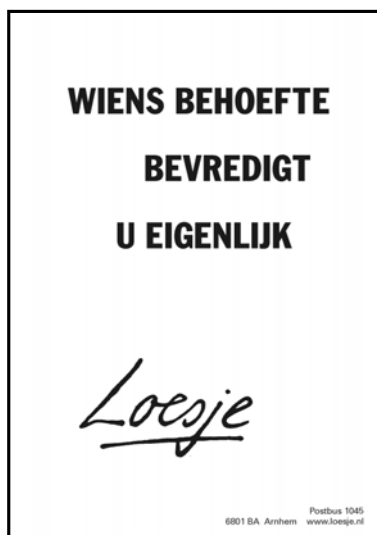
§2.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gekeken naar de verschillende voorwaarden waaraan de residentiële hulpverlening dient te voldoen. Het klimaat binnen een instelling heeft een grote invloed op de jongeren en hun behandeling. Het is dus belangrijk te weten wat je wilt bereiken en hoe het pedagogisch klimaat dat kan ondersteunen. Het zijn die ongrijpbare begrippen als klimaat en sfeer waarbinnen kinderen zich vierentwintig uur per dag in bewegen, en die van grote invloed zijn op hun gevoel van veiligheid. Een huiselijke sfeer is, zeker bij een langdurig verblijf, van groot belang om dit gevoel bij de jongere te bereiken.

Ook de relatie tussen de groepsleider en de jongere moet niet onderschat worden, het is de basis voor hulpverlening. Met behulp van de vier voorwaarden echtheid, veiligheid, intimiteit en uitdaging is deze relatie verder verduidelijkt. De houding van de groepsleider en het pedagogisch klimaat zijn met elkaar verbonden. Specifiek is aandacht besteed aan het belang van hechting en basisvertrouwen binnen de hulpverleningsrelatie en de behandeling. Al deze begrippen zijn te verbinden met huiselijkheid. Zoals ook duidelijk wordt bij de voorwaarden om tot hulpverlening te komen.

Als een jongere zich veilig en vertrouwd voelt in zijn of haar behandelsetting is een jongere in staat om een diepgaande relatie met de hulpverleners aan te gaan, waarin ook momenten van vertrouwelijkheid en intimiteit naar voren kunnen komen. Het gevoel van een thuis hebben waar je jezelf kan zijn en waar je je veilig voelt is een eerste vereiste tot het bereiken van een gemotiveerde houding van de jongere. Hierin ligt dus ook het succes van de hulpverlening in verankerd en het belang van de huiselijkheid in de residentiële afdelingen.

Hoofdstuk 3: De jongeren zelf aan het woord

Inleiding

Zo talrijk als er boeken zijn te vinden over wat de hulpverlener allemaal moet doen en laten, zo weinig is er over wat kinderen daarover te melden hebben. Een goed pedagogisch klimaat moet voldoen aan de basisvoorwaarden veiligheid, uitdaging, intimiteit en echtheid. Interessant is dus om na te gaan of er volgens de jongeren ook aan deze voorwaarden wordt voldaan en wat daarin voor verbetering nodig zou moeten zijn.

§3.1 Onderzoek onder jongeren

Vanaf 1995, tot eind 1997, verrichten tien instellingen voor jeugdhulpverlening samen met het onderzoeksbureau WESP een klantenonderzoek onder honderdvijfendertig kinderen en jongeren die ambulante of (semi-)residentiële hulp krijgen. Op basis van dit onderzoek heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport geld uitgetrokken om WESP de meningen van de kinderen te laten vertalen in toetsbare 'kinderkwaliteitscriteria' (Van Beek, Hameetman & Meerdink, 1999). Hieruit kwam waardevolle informatie naar voren die gaat over de inhoud van de hulp, de hulpverleners en de manier waarop de hulp georganiseerd is. De onderzoeksbeschrijvingen zijn talrijk voorzien van treffende citaten vanuit de interviews. Hieronder een aantal van de relevante 'criteria' die onder te verdelen zijn onder de vier basisvoorwaarden voor een goed pedagogisch klimaat.

Veiligheid

- ... dat ik veilig ben in de groep.

Jongeren die uit een bedreigende situatie komen zijn alert op de veiligheid in en om de groep. Met argusogen wordt er op het gedrag van groepsleiders gelet. Hoe betrouwbaar zijn hun beloftes? Wordt er echt niet geslagen? Hoe ver kun je gaan? Als de groepsleiding de groep niet in de hand heeft of de jongere niet kunnen beschermen tegen gevaarlijke situaties of plekken, voelen jongeren zich onveilig.

... Ik wou nooit op weekend want dan gebeurde alles weer met mijn stiefvader en zo. Ik was echt bang om te gaan. Maar ik moest. Het stond in mijn behandelplan...

- ...dat mijn hulpverlener mij beschermt.

Kinderen verwachten van de groepsleiding dat die hen beschermd en voor hen opkomt. Het is erg als een groepsleider bijvoorbeeld ziet dat je gepest wordt, maar niet ingrijpt. Dat geeft een onmachtig en angstig gevoel, alsof ze het niet waard zijn om beschermd te worden.

...Nee. Er wordt wel naar me geluisterd maar niet echt opgelost. Een keer ging ik naar de leiding toe toen zat berend tegen mij met stokken te gooien. Toen zei ik dat tegen hem, toen wilde hij er niks aan doen en toen liep ik dus boos naar mijn kamer. Een beetje mokkend van oh wat kan jou het ook schelen als iemand anders pijn heeft van een ander. Toen moest ik de hele dag op mijn kamer zitten, wat interesseerde hem dat ook hè?...

Uitdaging

- .. dat ik genoeg vrijheid heb.

Jongeren hebben er behoefte aan om de drukte van de groep zo nu en dan te ontvluchten. Dit kan door zich even terug te trekken op de eigen kamer of door naar buiten te gaan en andere mensen te ontmoeten. De vrijheid om het leven te ontdekken, net als andere jongeren is belangrijk voor jongeren en op regels die een te grote beperking van de vrijheid inhouden wordt dan ook sterk gereageerd.

...Het lijkt wel alsof ze ons niet vertrouwen, ze zitten boven op je lip, je kan geen kant uit. Dus dan loop je maar weer eens weg. Heb je de vrijheid even geproefd...

Intimiteit

- ...dat mijn hulpverlener in mij geïnteresseerd is.

Daarnaast vinden kinderen het ook belangrijk om interesse te krijgen van een hulpverlener, en niet alleen binnen de behandeling maar juist ook in de gewone dagelijkse gang van zaken. Ze hebben behoefte aan interesse in zichzelf en niet alleen in hun problemen.

... Dat ze gewoon belangstelling voor je hebben, hoe was het op school, dat kost toch niets? Laat ze maar gewoner doen, dan wordt het misschien gezelliger...

- ...dat ik in het begin niet aan mijn lot word overgelaten.

Ook de benadering bij binnenkomst is een belangrijk moment voor kinderen. Een nauwkeurige voorbereiding op de plaatsing helpt, maar kan dat onwennige gevoel niet voorkomen. Het is belangrijk om bij aankomst goed opgevangen te worden door de groepsleiding. Persoonlijke aandacht en uitleg doen heel veel.

...Die ene die ik van net zei die was heel lief en die hielp me toen ik voor het eerst kwam. Ze ging samen met mij m'n koffer uitpakken. Alles een plekje geven...

Echtheid

- ...dat mijn hulpverlener gewoon is en doet.

Naast de roep om een zo gewoon mogelijk gezinsleven te hebben is de houding van de groepsleiding van groot belang voor het gevoel van veiligheid en huiselijkheid. Kinderen moeten zich kunnen identificeren met de volwassenen om hen heen, hiervoor is een nabijheid nodig die ervoor zorgt dat ze zich niet alleen “het werk” van iemand voelen.

...Dat je ziet van: het is niet alleen hun werk. Maar dat ze echt in je geïnteresseerd zijn. Anders ben je een nummer. En dan ben je hun werk. Maar wij wonen hier. Dit is ons leven [...] Ik zou geen leiding willen zijn. Alleen maar haasten, haasten, haasten, nergens is geen tijd voor. Er is geen tijd om de kinderen echt te helpen...

- ...dat ik een zo gewoon mogelijk leven kan leiden.

Goede hulpverlening is in de ogen van kinderen dat alles zo gewoon mogelijk is; een beetje zoals thuis. Uit school een kopje thee op de bank. Een jongen van elf vertelt: “Als ik de directeur was, zou ik overal kleedjes neerleggen en kussentjes op de bank. Niet dat het zo kaal

is allemaal”. Ondanks het besef van hun aparte leefsituatie en het begrip van de noodzaak blijft dus van belang dat kinderen ook even gewoon kind kunnen zijn. Hierbij is een huiselijke omgeving voor hen van groot belang. Dus een gewoon huis, met een gezellige inrichting en dat zoveel mogelijk binnenshuis wordt gedaan zoals de was, boodschappen zelf en koken.

... In deze groep heet alles dat je moeten “leren”. Wel goed hoor, maar je wil ook wel eens gewoon kind zijn [...] Ik wil niet dat andere mensen kunnen zien dat je in een tehuis woont. Dus zoals hier in een gewoon huis met een gewone straat en van binnen als een gewoon huis, dat is prima. Dan voel je je meer normaler. En dan ga je ook normaler doen gewoon...

Naast het onderzoek naar de ‘kinderkwaliteitscriteria’ heeft Van Beek (2000) ook een publicatie over levensvragen, gehouden bij uit huis geplaatste jonge kinderen. Ook daaruit komt naar voren dat gezelligheid en warmte op de leefgroepen sleutelbegrippen zijn voor kinderen om zich gelukkig te voelen. Dit uit zich bijvoorbeeld door het “gezellig” aankleden van de gezamenlijke ruimtes, het kopje thee drinken uit school en de aandacht van de groepsleiding voor de dagelijkse gebeurtenissen. Zorgverlening is als kwaliteitscriterium voor kinderen minstens zo belangrijk als hulpverlening.

De roep om warmte en gezelligheid komt ook naar voren in een ander onderzoek dat is gehouden door stichting Lindenhout in 1996 “Hoe (be)leven tehuisjongeren”. Zoals treffend verwoord in de inleiding : *“Beleving is per definitie subjectief. Het gaat bij dit onderzoek in eerste instantie dan ook om de notatie van persoonlijke ervaringen en niet om het meten van effecten. Dergelijke informatie is van grote waarde. Immers, de manier waarop jongeren hun verblijf en hun positie in de (semi-) residentiële hulpverlening ervaren, kan van grote invloed zijn op het rendement van die hulpverlening”*. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de meeste jongeren (78 %) zich op hun plaats voelen, maar dat maar een magere 20% van de ondervraagde jongeren zich ook daadwerkelijk “thuis” voelen in het tehuis waar ze verblijven. Een op de drie kinderen heeft last van heimwee, waarbij de hang naar een familieband een grote rol speelt.

§3.2 Conclusie

Samenvattend kan ik concluderen dat de roep van kinderen behoorlijk helder is. Kinderen willen serieus genomen worden, zo gewoon mogelijk leven en zijn op zoek naar de warmte, nabijheid en bescherming van groepsleiders. Me dunkt dat als aan deze vragen voldaan wordt, de hulpverlening een veel grotere kans van slagen heeft dan wanneer deze niet nagestreefd (kunnen) worden.

Motivatie voor hulpverlening is in 90% van de gevallen een vereiste om de hulpverlening te laten slagen. Wie weet wat kinderen bezighoudt, wat ze waarderen en wat niet, kan daar in het aanbod rekening mee houden. Een van de stafleden van een internaat uit het onderzoek van WESP: *“Misschien zijn we wel teveel doorgeschoten in onze professionalisering. We moeten ons meer verplaatsen in de dagelijkse behoeftes van kinderen. Grote kans dat de hulp die je wilt bieden dan beter aanslaat.”*

Deel 2: Praktijkverkenning

De praktijkverkenning is gedaan met behulp van een vragenlijst met acht open vragen. Met deze vragenlijst heb ik het persoonlijke beeld van de hulpverleners binnen mijn instelling over huiselijkheid, het belang van huiselijkheid en voorbeelden van huiselijkheid die wel en niet kunnen voorkomen geprobeerd te achterhalen.

De keuze voor een open vragenlijst is gemaakt omdat dit relatief gezien weinig tijd kost om in te vullen en ik daar de meeste informatie uit kon halen. Binnen mijn eigen team heb ik een proef gehouden met een eerste versie van de vragenlijst. Ik wilde bekijken of ik met deze vragen ook daadwerkelijk de informatie naar boven haalde die ik wilde weten. Met de uitkomsten van deze proef heb ik de conceptversie enigszins aangepast en uitgebreid met meer vragen gericht op voorbeelden. Het was tenslotte de bedoeling dat ik door deze vragenlijst voorbeelden kreeg zodat ik scènes kon bedenken en vormgeven. Daarna ben ik doorgegaan naar de andere afdelingen.

Ik ben bij elke afdeling persoonlijk langs geweest om te vertellen wie ik was en wat ik van plan was om te doen. Daarna heb ik de enquêtes uitgedeeld die ze ter plekke voor me hebben ingevuld. Deze aanpak is bewust gekozen, omdat ik uit eigen ervaring en die van anderen weet dat je van een schriftelijke enquête hooguit 50% terug krijgt. Door mijn inzet en moeite te tonen door persoonlijk langs te komen, waren de hulpverleners ook meer geneigd om het in te vullen. Gezien het afvallen van twee afdelingen was het voor mij van groot belang dat ik zoveel mogelijk respons kreeg, en kwam deze aanpak dus goed van pas. Het leukste van het doen van deze enquêtes was de reacties die de hulpverleners gaven na het invullen van de vragenlijst. De meeste hadden er nooit zo bewust over nagedacht hoe ze het thema huiselijkheid vormgaven binnen de afdeling. Ze deden het allemaal wel, maar vanuit hun eigen perspectief en ervaring. Erover praten creëerde al een bewustwording. Hiermee had ik dus de bedoeling van mijn product al gedeeltelijk bereikt, zelfs zonder de tentoonstelling nog gemaakt te hebben.

Voor een uitgewerkt verslag met alle gegeven antwoorden per vraag verwijs ik u naar de bijlage. In dit deel heb ik de vragen onderverdeeld in drie overkoepelende onderwerpen. Per onderwerp worden de uitkomsten besproken.

Begripsbepaling door de hulpverleners

Dat huiselijkheid een heel persoonlijk begrip is, met voor ieder een andere invulling wordt ook met het stellen van deze vraag weer duidelijk. De antwoorden zijn zeer divers en vaak geven mensen ook meerdere antwoorden. Er zijn drie antwoorden die met een ruime meerderheid de boventoon voeren. “Gezelligheid”, “Op je gemak voelen/ jezelf kunnen zijn” en ”Sfeer/ warme omgeving”. Dus een warme omgeving waar men zich op zijn of haar gemak voelt en waarin gezellige dingen worden gedaan is kortweg gezegd de meest heldere omschrijving van wat hulpverleners verstaan onder huiselijkheid. Dit komt ook terug bij de gegeven voorbeelden. Samen zijn en het samen doen van een activiteit zijn de meest genoemde. Daarnaast is persoonlijke aandacht, ruimte om je verhaal kwijt te kunnen ook een helder voorbeeld van de persoonlijke beleving van huiselijkheid onder de hulpverleners. Het meest wordt deze ervaren bij thuiskomst van school en dan samen met je ouders en broers en zussen een kopje thee drinken, een rustpuntje in de middag.

Stand van zaken met betrekking tot huiselijkheid binnen de afdelingen

In hoeverre is huiselijkheid nu aanwezig binnen de verschillende afdelingen? Wat vindt men het nut van huiselijkheid, is men het wel met me eens dat het van groot belang is? Iedereen geeft aan dat huiselijkheid inderdaad belangrijk is binnen de hulpverlening. De meest genoemde motivatie om huiselijkheid in de residentiële jeugdhulpverlening te hebben is dat het goed is voor de ontwikkeling van het kind. Het wordt op diverse manieren omschreven zoals veiligheid, sfeer, geborgenheid en ruimte voor ontwikkeling. Deze begrippen zijn allen terug te leiden naar een belangrijk kernpunt. Het is belangrijk dat een kind een veilige basis heeft, waardoor het tot rust komt. Dit is gunstig voor de ontwikkeling van de kinderen en heeft daardoor een positief gevolg voor de behandeling.

En op welke wijze komt huiselijkheid dan precies terug in het werk? Gezamenlijk voor de televisie om een filmpje te kijken blijkt een vorm van huiselijkheid te zijn die makkelijk voor kan komen binnen de afdelingen, deze wordt ook veelvuldig genoemd. De overige antwoorden zijn een duidelijk beeld van de persoonlijke invulling van huiselijkheid. Zo duiden een aantal hulpverleners aan dat voor hen de inrichting van de groep huiselijkheid kan uitdrukken door bijvoorbeeld kussentjes op de bank, planten in de woonruimte en een open frisse eigen keuken. Een aantal anderen zien huiselijkheid meer in dingen zoals een verhaaltje vertellen bij het naar bed brengen van de kinderen of het in pyjama ontbijten op de bank in het weekend.

Men duidt aan dat de verschillende manieren om huiselijkheid te creëren onder te verdelen zijn in drie belangrijke punten. Deze worden omschreven als de inrichting, de houding van de groepswerkers en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten.

Hulpverlening versus huiselijkheid

In tegenstelling tot een “normaal” gezin zijn de afdelingen ook bezig met de behandeling van de kinderen. Hiervoor is een structuur noodzakelijk die lijnrecht tegenover staat van wat de meeste hulpverleners onder huiselijkheid verstaan. Het hebben van een kantoor binnen de afdelingen en de beruchte “hulpverleningslijstjes en/of pictogrammen” zijn veelgenoemde voorbeelden van situaties die juist geen huiselijkheid uitdrukken. Ook het maken van afspraken om te spelen en het van tevoren invullen van de middag- en avondinvulling geeft veel mensen geen huiselijk gevoel. Opmerkelijk is dat de inrichting hier ook genoemd wordt als een voorbeeld van huiselijkheid die niet voor kan komen, terwijl men dit als belangrijk punt aangeeft als iets waar men juist huiselijkheid mee kan creëren.

Wat zijn de oorzaken dat het niet lukt om voor deze gebieden alternatieven te vinden, waardoor hulpverlening de huiselijkheid niet meer in de weg staat? De behoefte van kinderen aan structuur en begrenzing om een gevoel van veiligheid te hebben wordt veel genoemd als reden. Daarnaast leggen veel hulpverleners de link naar de grootte van de groep. Door veel kinderen in een groep te hebben en een tijdsdruk waarbij je ook nog vaak alleen staat, is de noodzaak tot organisatie en planning groot. Men vindt het verdelen van de aandacht onder zoveel kinderen een belemmering voor huiselijkheid. De financiële beperking is de derde grote factor bij het niet voor kunnen komen van huiselijkheid. Zo moet de inrichting vooral degelijk en niet te duur zijn, wat dus een belemmering kan zijn voor huiselijkheid.

Deel 3: De Scènes

Na een uitgebreide studie van de literatuur en een verkenning in de praktijk is dan het moment aangekomen om mijn uiteindelijke product te realiseren. Het is een lastige klus om het beeld van de hulpverleners visueel te maken. Wat zijn de specifieke gebieden waar hulpverlening een risico wordt voor huiselijkheid en hoe geef je deze vorm zonder de realiteit te zeer geweld aan te doen? Het is gemakkelijk om de meest verschrikkelijke scènes te bedenken, en daarmee het beeld van de residentiële hulpverlening in een negatieve sfeer neer te zetten. Hiermee zou ik mezelf en mijn collega's tekort doen. Wat me opviel tijdens mijn bezoeken aan de "Heindijk" en door het praten erover met de collega's daar en binnen mijn eigen team is dat er juist bewust met huiselijkheid wordt omgegaan. Maar het zijn vaak kleine dingen die het onderscheid maken, in de meeste gevallen door geld en tijdgebrek van de hulpverleners. En dat zijn juist die gebieden waarin we als instelling afhankelijk zijn van de subsidies van gemeenten en overheid.

De foto's van dit afstudeerproduct zijn in scène gezet om mijn doelstelling, het risico van het verliezen van huiselijkheid, zichtbaar te maken. Het is geen exacte weergave van de werkelijkheid, maar een, vanuit de enquête geselecteerde, situatieschets die visueel gemaakt is. De scènes zijn onderverdeeld in de vier gebieden zoals beschreven door Traas (2000). Deze zijn: veiligheid, echtheid, intimiteit en uitdaging.

Veiligheid

Scène 1: Bescherming of belemmering?

Bescherming of belemmering?

Deze foto geeft de belemmering weer van het wonen in een instelling. De hekken staan er uiteraard ter bescherming van de kinderen, maar zijn tevens ook een belemmering voor het ongedwongen en vrij kunnen opgroeien. Voor de buurt is duidelijk zichtbaar dat het een instelling betreft, wat kan leiden tot vooroordelen en een andere benadering ten opzichte van de kinderen. Een huiselijk gevoel is niet het eerste wat je bekruipt als je hier doorheen loopt.

Welkom op de groep

Kinderen hebben vaak de grote angst om op de groep te komen wonen. Want het is daar zo ontzettend streng, met heel veel regels. En ja, het is streng en er zijn een hoop regels. Maar die structuur en regels zorgen ervoor dat kinderen rust en veiligheid kunnen ervaren, om zodoende vanuit die basis te ontwikkelen. Vanuit een hulpverleningsstandpunt is het de juiste keuze, maar of het huiselijk voelt als je net binnenkomt?

Scène 2: Welkom op de groep

Scène 3: Ogen in het achterhoofd

Ogen in het achterhoofd

Er wonen gemiddeld acht kinderen op een afdeling. De diensten zijn overdag met z'n tweeën, maar het komt vaak voor dat de groepswerker alleen op de groep is. Dan moet je je aandacht dus verdelen over de alle jongeren en is het onmogelijk om in het hele huis overzicht te houden. Dit kan als gevolg hebben dat jongeren zich onveilig kunnen voelen.

Uitdaging

Scène 4: Geen tijd voor een spelletje

Geen tijd voor een spelletje

Een tafereel dat je in een gewoon gezin niet snel zal tegenkomen. Helaas is het wel vaak de realiteit binnen de jeugdzorg. Door taken zoals dossiers bijhouden, overdracht schrijven, hulpverleningsplannen maken en beleidsstukken die doorgenomen dienen te worden, wordt de tijd die we effectief aan de jongeren kunnen besteden steeds minder. Voor een hulpverlener zitten er simpel te weinig uren in een dag. Dit gaat helaas toch vaak ten koste van de persoonlijke aandacht voor de jongeren.

Wat gaan we doen vanavond?

Een groepsgrootte van gemiddeld acht jongeren vraagt een strakke planning. Vaak hebben deze jongeren in vroegere situaties weinig structuur gehad, waardoor ze niet geleerd hebben om die zelf aan te brengen in hun dagelijks leven. Een heldere en duidelijke structuur in de groep zorgt voor rust en veiligheid, maar kan ook een belemmering voor uitdaging vormen. Op een rooster invullen wanneer je wat gaat doen, geeft niet echt een huiselijk gevoel.

Scène 5: Wat gaan we doen vanavond?

Echtheid

De Voorraadkast

Je probeert jongeren het vertrouwen in zichzelf en de maatschappij terug te geven. Iets wat zijzelf vaak zijn kwijtgeraakt. Vanuit een huiselijke sfeer probeer je jongeren het goede voorbeeld te geven en het vertrouwen in zichzelf terug te krijgen. Dan zijn de koekjes voor bij de thee 's middags op en ga je naar de voorraadkast om deze te halen. Vergeet de sleutel niet...

Scène 6: De voorraadkast

Scène 7: Wisseling van de wacht

Wisseling van de wacht

Gewoonlijk bestaat een gezinssamenstelling uit een of twee ouders. Dat deze hun verantwoordelijkheid als ouders combineren met een baan is geen ongewone situatie. Maar een team van 8 mensen dat rouleert in diensten en wekelijks vergadert is dat wel. Hoe bewust je er als team ook mee omgaat, een breed gedragen visie op huiselijkheid, en daar op dezelfde manier mee omgaan is niet te realiseren. Huiselijkheid is ook het thuis kunnen zijn bij je eigen ouders, en dat is een situatie die voor de jongeren helaas niet mogelijk is.

Leerproces

Leerdoelen, hulpverleningsplannen en evaluaties zijn termen die in de hulpverlening voor elk kind gesneden koek zijn. Door hun achtergrond hebben ze een hoop dingen die nog geleerd moeten worden, de zogenaamde leerdoelen. Deze worden opgesteld in hulpverleningsplannen, tijdens evaluaties bekeken en eventueel aangepast. Vanuit het oogpunt van de hulpverlening een heldere en logische methodiek. Maar of het formuleren en evalueren van leerdoelen nu huiselijk is?

Scène 8: Leerproces

Intimiteit

Scène 9: Lunchpakketje

Lunchpakketje

Zelf brood smeren is uiteraard een taak die een kind makkelijk zelf kan, maar de vraag blijft wel: laten we het kind het doen omdat het binnen de voorwaarde van uitdaging valt? Of is het omdat er geen tijd voor is als je acht kinderen hebt die allemaal tegelijkertijd klaar moeten zijn voor school? Door de werkdruk breekt nood vaak wet en krijgen kinderen een taak die ze weliswaar wel kunnen, maar die in een gewone gezinssituatie nog niet aan de orde zou zijn.

Met z'n allen alleen zijn

Meerdere kinderen in één huis, dat lijkt toch huiselijk genoeg. Maar stel je eens voor dat je broers en zussen elkaar afwisselen. Om de zoveel maanden een nieuwe “broer” of “zus” lijkt een bizar idee. Toch is die wisseling in de hulpverlening een normale zaak. Kinderen blijven gedurende hun behandeling en gaan daarna door naar een volgende fase. Dit is een continu proces, waardoor er steeds opnieuw een evenwicht in de groep moet worden gevonden. En dan is het gevoel van huiselijkheid lastig te creëren.

Scène 10: Met z'n allen alleen zijn

Scène 11: Nare droom

Nare droom

Ieder kind schrikt wel eens wakker van een nare droom. In een gewone gezinssituatie rent een kind naar de ouders, die dan op de bank zitten of al in bed liggen. Een nachtmerrie kan ook voorkomen bij de kinderen op de afdeling. En dan kan het inderdaad zijn dat de groepsleiding op de bank zit. De werkdruk zorgt er echter voor dat je als hulpverlener vaak 's avonds nog druk bezig bent met de dossiers of de overdracht. Het kantoor op de groep is dan ook een veelgebruikt terrein. Helaas straalt een kantoor niet echt huiselijkheid uit.

Scène 12: Een goed rapport

Een goed rapport

Een rapport om trots op te zijn, wie wil dat nou niet zo snel mogelijk tonen om vervolgens de verdiende lof in ontvangst te nemen? Ook kinderen in de hulpverlening zoeken in deze dagelijkse dingen de positieve bekrachtiging en aandacht die, zeker zij, zo nodig hebben. Maar met veel jongeren in een huis met maar één of hooguit twee hulpverleners per dienst zijn deze gedwongen om hun aandacht te verdelen over de jongeren.

Deel 4: Procesbeschrijving

Motivatie probleemstelling

Door mijn werk in verschillende soorten residentiële hulpverlening, ben ik tot de ontdekking gekomen dat het een werkplek is met werknemers vol goede hoop en idealen en een sterke gedrevenheid om elk kind een goede toekomst te bieden. Groepsleiders zijn druk bezig met behandelplannen en leerdoelen zodat kinderen zo snel mogelijk weer op het juiste pad te krijgen en zodat er weer plek wordt vrijgemaakt voor nieuwe kinderen die we dan weer kunnen helpen. Dit vanuit de wens om alle kinderen een goede toekomst te bieden. Werken in een residentiële instelling betekent werken met groepen. Er wonen gemiddeld acht kinderen in een huis die allemaal hun eigen leerproces hebben met hun persoonlijke specifieke leerdoelen. Kortom, de nadruk ligt op behandeling en het juiste pad vinden. Maar waar blijft, in deze drukte van behandelen, leerdoelen en dingen moeten, de huiselijkheid? Kinderen worden gematched met de verschillende behandelinstellingen op basis van hun 'probleem'. Kinderen worden gedwongen om samen te leven met zeven andere jongeren, die allen hun verschillende problematieken hebben. Al deze kenmerken van een residentiële behandelsetting brengen een groot risico met zich mee, namelijk het verliezen van de huiselijkheid. Door middel van mijn afstudeerproduct wilde ik dit risico onder de aandacht brengen bij de hulpverleners.

De zoektocht naar literatuur

Zoals beschreven in het literatuurgedeelte, ben ik vrij snel al mijn onderwerp gaan expliciteren. Waar heeft huiselijkheid mee te maken en onder welke taakgebieden van de sociaal pedagogische hulpverlening zou dit zou moeten vallen. Naar aanleiding van de interpretatie heb ik de volgende onderwerpen erbij betrokken: voorwaarden voor een goede hulpverlening, de pedagogische relatie tussen hulpverlener en jongere en hechting als voorwaarde voor contact en hulpverlening. Door al vrij snel in het proces deze keuzes te maken, kon ik gericht te zoeken naar informatie.

De enquêtes en praktijkverkenning

De opzet was om vier afdelingen binnen mijn stichting te gebruiken voor de enquête. Deze informatieverzameling stond gepland voor januari en februari 2005. In december 2004 kwam echter het bericht dat door de bezuinigen binnen onze sector de stichting genooddaakt was om een huis te sluiten. Dit was een van de afdelingen die gepland stond om mijn enquête te houden. De sluiting was erg abrupt en binnen anderhalve maand was het huis ook daadwerkelijk opgeheven. Hierdoor kon ik deze afdeling dus niet meer gebruiken voor mijn praktijkverkenning. Van een van de andere afdelingen op mijn lijst kregen we het trieste bericht dat hun afdelingscoördinator was overleden. In deze emotionele tijd vond ik het niet gepast om daar zwaaiend met mijn vragenlijst binnen te komen. Hierdoor werd mijn verkenningsveld dus kleiner dan in eerste instantie bedacht. Toch heb ik met de huidige hoeveelheid een goed gedifferentieerd beeld verkregen wat mij voldoende aanknopingspunten gaf voor het vormgeven van de scènes.

In eerste instantie was het gepland dat ik de jongeren ook zou betrekken door middel van interviews. Tijdens het maken van de vragenlijst en het houden van de enquêtes bij de hulpverleners ben ik op deze keuze teruggekomen. De enquêtes voor de hulpverleners voorzagen mij van uitgebreide informatie over hun visie en denkwijze. Dit betekent uiteraard niet dat de mening van de jongere niet belangrijk is. Maar door een homogene groep te gebruiken met dezelfde achtergrond en manier van kijken is mijns inziens de tentoonstelling helderder.

De scènes bedenken en vormgeven

Vanuit de praktijkverkenning heb ik een goed beeld over wat hulpverleners wel en niet huiselijk vinden binnen hun afdelingen. Met deze voorbeelden ben ik gaan kijken naar de mogelijkheden om dit visueel te maken. Het is bijvoorbeeld duidelijk vanuit de verkenning, dat men de groepsgrootte een belemmering vindt voor huiselijkheid. Om dit voorbeeld door een enkel beeld helder te krijgen vereiste een geplande scène, waarin dit beeld duidelijk neergezet kon worden. Bij elke scène is een verhaal te vertellen, waarbij het de bedoeling is dat deze helder is bij het zien van de foto. Voor elk antwoord heb ik getracht en voorbeeld te bedenken wat ik op foto zou kunnen zetten. Daaruit heb ik de twaalf scènes gekozen, die het beste op foto gezet konden worden.

Ik wilde een gedifferentieerd beeld neerzetten, met niet alleen de leeftijdsgroep op mijn eigen afdeling, namelijk 12-16 jarigen. Daarom heb ik toestemming gevraagd om op “de

Jungle”, waar de leeftijdsgroep van 4-12 jarigen verblijft, te fotograferen. Ik heb gekeken welke scènes het beste paste bij de jongere leeftijdsgroep en die specifieke scènes van de tentoonstelling met de jongere kinderen gemaakt.

Met behulp van speciale fotobewerkingsprogramma’s op de computer heb ik sommige foto’s enigszins bijgesneden en in een aantal gevallen gekozen voor een andere kleurstelling. Hiervoor is gekozen omdat bij sommige foto’s de kleurstelling de kracht van de voorstelling weghaalde. Bij deze foto’s heb ik gekozen voor de kleur “sepia”, oftewel bruintinten. Deze keuze is gebaseerd op persoonlijke voorkeur. Ik ben van mening dat door deze kleurstelling te gebruiken, de foto’s er krachtiger en mooier uitzien. Ook wordt door het gebruik van enkel bruintinten de aandacht minder afgeleid en komt de focus meer op de kern van de foto te liggen. Bij andere foto’s zorgde juist de kleuren er voor dat de doelstelling van de scène nog sterker naar voren kwam, waarbij het weghalen van de kleur dus eerder voor een verzwakking zou zorgen.

Literatuurlijst

- Beek, F. van, (2000). *Missen we iets? Uit huis geplaatste kinderen over hun levensvragen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Beek, F. van, Hameetman, M., Meerdink, J., (1999). *Dat ik niet alleen hun werk ben. Trends in kinderkwaliteitscentra over de (semi-) residentiële hulpverlening*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Boxtel, O. van, (1996). *Verslag van het project “hoe (be)leven tehuisjongeren”*. Nijmegen: Stichting Lindenhout.
- Groot, R. de, Ploeg, J.D. van der, (1999). *Het kind van de eeuw: het kind van de rekening?* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Gualtherie van Weezel, L., Waaldijk, K. (1993). *Een plek om te leven* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ham, H. van der, (2002). *Voor jou zeker...?! Over gehechtheid en basisvertrouwen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Harten, M. van der, Rijn, E. van, (1997). *Behandelend opvoeden. Groepswork in de kinder- en jeugdpsychiatrische zorg* Assen: van Gorcum & Comp b.v.
- Kok, J.F.W. (1991) *Specifiek opvoeden*. Amersfoort: Academische uitgeverij.
- Kok, J.F.W. (1993) *Opvoeden als beroep*. Baarn: Uitgeverij Nelissen
- Lange, G. de, (1991). *Hechtingsstoornissen: orthopedagogische behandelstrategieën*. Assen: Dekker en van de Vegt.
- Meerding, J., (1997). “Alles zo gewoon mogelijk”. In “0/25” nr 3: pag 18-21.
- Meerdink, J., (1999). *Weet u waarom ik hier ben? Kinderen en jongeren over de kwaliteit van het primair proces van de (semi-) residentiële hulpverlening*. Utrecht: Uitgeverij SWP.

- Meerdink, J., (1999). *Weet u wat een hulpverlener moet doen? Kinderen en jongeren over de kwaliteit van uitvoerend medewerkers in de (semi-) residentiële hulpverlening*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Meerdink, J., (1999). *Weet u hoe het in een groep is? Kinderen en jongeren over de kwaliteit van de organisatie in de (semi-) residentiële hulpverlening*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Peeters, H., Brandenbarg, T., Dresen-Coenders, L., (1994). *Vijf eeuwen gezinsleven. Liefde, huwelijk en opvoeding in Nederland*. Nijmegen: Sun.
- Ploeg, J. D. van der, (1984). *Jeugd (z) onder dak*. Alphen a/d Rijn: Samsom uitgeverij (2e druk)
- Smis, W. (1997) *Tussen één en allen. Residentiële behandeling van het moeilijk opvoedbare kind*. Apeldoorn: Garant-Uitgevers n.v.
- Tilanus, C.P.G., (1994). *Jeugdhulpverlening en de overheid*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Tilanus, C.P.G., (1998). *Jeugdzorg: Historie en Wetgeving*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Tilanus, C.P.G., (1999). *Jeugdzorg: Werkvelden en Kwaliteitsontwikkeling*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Traas, M., (2000). *Opvoeding in verandering*. Baarn: HB uitgevers (7^e druk)

Bijlage

- Enquête “Huiselijkheid in de (residentiële) Hulpverlening”

Enquête Huiselijkheid in de (residentiële) Hulpverlening

Vraag 1) Wat versta je onder huiselijkheid? Kun je een omschrijving van het begrip geven.

Gezelligheid	9x
Op je gemak voelen/ jezelf kunnen zijn	9x
Sfeer, warme omgeving	9x
Samen dingen doen (spelletje, film)	6x (3x, 3x)
Aandacht, (theedrinken, praten)	5x (2x, 3x)
Gevoel van veiligheid/geborgenheid	4x
Inrichting	3x
Gevoel van een thuis	3x
Tradities (zoals Kerst, Sinterklaas)	1x
Emoties kunnen uiten	1x

Vraag 2) Kun je een voorbeeld geven van een situatie die voor jou pers. huiselijkheid uitdrukt?

Samen iets doen (tv kijken/ boek lezen/ spelletjes doen/ eten)	12x
Thuiskomen en dan een kopje thee drinken/aandacht	6x
Op de bank ontbijten of eten	2x
Je verhaal kwijtkunnen	2x
Ziek zijn en dan met een deken op de bank mogen liggen	1x
Opblijven in het weekend	1x
Vertroeteld worden	1x
Spontaan vriendjes e.d. langskomen	1x
Knusse huiskamer	1x
Familie op visite	1x
Luieren in je pyama in het weekend	1x
Opgeruimd en schoon huis	1x

Enquête Huiselijkheid in de (residentiële) Hulpverlening

Vraag 3) Kun je een voorbeeld geven van een situatie op de afdeling die huiselijkheid uitdrukt?

Opblijfavonden, samen film kijken	6x
Met zijn allen eten/ theedrinken	4x
Uitstapjes, activiteiten, picknicken in de zomer	3x
Aankleding van het huis (plantjes, kussens, kleedjes)	3x
Inrichting dusdanig dat iedereen op de bank/aan tafel kan zitten	2x
Spulletjes van de kids die her en der liggen	2x
In het weekend ontbijten in pyama op de bank	1x
Kaarsjes aan	1x
Kids naar bed brengen met een verhaaltje voorlezen	1x
Open, frisse keuken	1x
Ruimte om te spelen	1x
Kids eigen kamer en spulletjes hebben	1x
Tekeningen van kids aan de muur	1x

Vraag 4) Wat zijn voorbeelden van huiselijkheid die niet op de afdeling voor (kunnen) komen?

Een leuke inrichting (moet degelijk zijn)	4x
Afwijken van de standaard, structuur (bv eten op de bank)	4x
Altijd dezelfde personen om je heen hebben	3x
Extra zorg bij ziek zijn	2x
Luieren in het weekend	2x
Onverwacht visite (vriendjes) meenemen	2x
Dingen in alle rust doen zonder gestoord te worden	1x
Op bed tv kijken met de kinderen	1x
Samen in bad	1x
Uitstapjes naar familie	1x
Alleen zijn zonder de leiding	1x
Knutselspulletjes, tekeningen ophangen	1x
Met je voeten op tafel leunen	1x

Enquête Huiselijkheid in de (residentiële) Hulpverlening

Vraag 5) Waarom komen deze niet voor / kunnen deze niet voorkomen op de afdeling?

Behoeft van kids aan structuur/ begrenzing noodzakelijk	5x
Veel kinderen (groepsgrootte) vraagt om goede (strakke) organisatie/planning	4x
Financiele beperking	3x
Tijdsdruk/ veel regelingen tijdens de diensten (contact met bv voogd)	2x
Het moeten bewaren van professionele afstand	2x
Te weinig personeel	1x
Verschillende collega's dus verschillende meningen over huiselijkheid	1x

Vraag 6) Wat is een voorbeeld van een situatie op de afdeling die GEEN huiselijkheid uitdrukt?

De lijstjes/ pictogrammen en overzichtelijke bakken v.d. kinderen	4x
Inrichting	4x
Afspraken maken voor spelen, middag of avondplanning	4x
Het hebben van een kantoor in de groep	2x
Structuur tijdens het eten (één voor één praten, begin en eindigen met gebed)	2x
Wisselingen van groepsleiding	1x
Geen keuze hebben in drinken bij het avondeten (alleen water)	1x
Kleding die gemerkt is (van naam voorzien)	1x
Kleding door de weeks niet zelf mogen uitkiezen	1x
Meerdere afdelingen in één gebouw	1x

Enquête Huiselijkheid in de (residentiële) Hulpverlening

Vraag 7) Is huiselijkheid belangrijk in de hulpverlening en voor de behandeling?

Veiligheid, geborgenheid, op hun gemak voelen, ergens bij horen	7x
Creëren van rust zodat er ruimte is voor behandeling, gunstig voor de ontwikkeling van kinderen, staan opener voor behandeling	5x
Het ervaren, leren kennen van huiselijkheid	4x
De overstap (terug) naar een gezinssituatie zo klein mogelijk houden	3x
Een zo normaal als mogelijke gezinssituatie om binnen op te voeden	2x
Gezien de duur van het verblijf (gemm. 3 jaar)	1x
Voorkomen van hospitalisatie	1x

Vraag 8) Hoe kan je huiselijkheid creëren, welke elementen zijn daarvoor nodig?

Gezellige inrichting, bv plantjes	6x
Positieve instelling van de groepswerkers, betrokkenheid hebben/ tonen	5x
Activiteiten ondernemen	5x
Aandacht schenken, rust creëren voor individuele aandacht/tijd	3x
Openstaan voor ideeën van de kids, samen bespreken	3x
Sfeer (neerzetten)	3x
Financiële ruimte	2x
Eigen plekje voor de kids en voor hun spullen/speelgoed	2x
Een gewoon huis (geen instellingsterrein)	2x
Tijd hebben	1x
Dingen, knutselwerkjes/ tekeningen ophangen	1x